

แรงงานรับงานไปทำที่บ้านกับการเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณภาพ¹

Homeworkers and Active Ageing

รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล นิราทร²

Associate Professor Narumol Nirathron, Ph.D.³

Abstract

The research paper presents homeworkers' path to active ageing. The World Health Organization's concept of Active Ageing which comprises health, economic and social participation and security aspects and the International Labour Organization's Decent Work agenda are integrated as a conceptual framework. The founding principle of both concepts is human rights. Review of literature focuses on government measures for the preparation of active ageing. The field survey focuses on workers' conditions of work, the components of decent work and active ageing, use of related services, current practices and perspectives on life after 60. Samples of the study are 250 homeworkers in 5 provinces who are 45 to 60 years of age. Samples are selected by means of accidental sampling. Analysis of data employs descriptive statistics. Study finds that measures related to the preparation of active ageing for homeworkers haven't been in place. Field data also reveal that workers receive services that promote health rather than economic participation whereas workers' practices tend to focus on economic and social participation. The paper recommends that there should be a clear policy on the preparation of homeworkers for active ageing. Implementation of decent work agenda should be emphasized along with the promotion of group organization and that preparation for active ageing should be a joint responsibility of the workers and the government.

Keywords: Homeworkers, Active Ageing, Decent Work

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้นำเสนอเส้นทางของแรงงานรับงานไปทำที่บ้านในการเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณภาพ กรอบแนวคิดการศึกษาจากการบูรณาการแนวคิดพัฒนาพลังขององค์การอนามัยโลก ซึ่งจำแนกองค์ประกอบพัฒนาพลังออกเป็นด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และความมั่นคง และวาระงานที่มีคุณค่าขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ทั้งสองแนวคิดมีฐานจากแนวคิดสิทธิมนุษยชน การศึกษาเอกสารให้ความสำคัญกับมาตรการในการเตรียมความพร้อมของรัฐ ส่วนการศึกษาภาคสนามให้ความสำคัญกับประเด็นงานที่มีคุณค่าและพัฒนาพลัง กลุ่มตัวอย่างได้แก่ แรงงานรับงานไปทำที่บ้านอายุระหว่าง 45-60 ปี ใน 5 จังหวัดๆ ละ 50 คน รวมเป็น 250 คน ซึ่งเลือกด้วยการสุ่มแบบบังเอิญ แบบสอบถามครอบคลุมมิติงานที่มีคุณค่าและพัฒนาพลัง การรับบริการเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมและการปฏิบัติตนเพื่อเตรียมความพร้อม และภาพในอนาคตเมื่อเข้าสู่ภาวะ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาาระบบ กลไก และมาตรการเพื่อเตรียมความพร้อมของแรงงานนอกระบบที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป และระบบสนับสนุนเพื่อให้เข้าสู่ภาวะสูงวัยที่กระปรี่กระเปร่า” โดย รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล นิราทร และคณะ (2561) ได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ผ่านมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย

² อาจารย์ประจำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail: narumolnira@hotmail.com

สูงวัย การประมวลข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่าหน่วยงานของรัฐยังไม่มีการเตรียมความพร้อมที่ชัดเจน ส่วนข้อมูลจากภาคสนามระบุว่าแรงงานได้รับบริการด้านเศรษฐกิจน้อยกว่าด้านสุขภาพและความมั่นคง ในขณะที่การปฏิบัติตนของแรงงานสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม ข้อเสนอหลักจากการศึกษาคือ กำหนดนโยบายการเตรียมความพร้อมแรงงานนอกระบบให้ชัดเจน ให้ความสำคัญต่อการบรรลุ “วาระงานที่มีคุณค่า” สนับสนุนให้แรงงานรวมกลุ่มรณรงค์เพื่อให้เกิดความตระหนักว่าการเตรียมการเพื่อเป็นผู้สูงอายุที่เป็นความรับผิดชอบของทั้งตัวแรงงานเอง และภาครัฐ

คำสำคัญ: แรงงานรับงานไปทำที่บ้าน, พดพพล้ง, งานที่มีคุณค่า

บทนำ

จำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศไทย ทำให้สังคมไทยต้องเตรียมรับมือกับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นทั้งด้านการยังชีพ สุขภาพ และที่อยู่อาศัย การที่สถิติระบุชัดเจนว่าหนึ่งในสามของผู้สูงอายุมิรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน ทำให้สังคมไทยต้องให้ความสำคัญมากขึ้นต่อการเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นผู้สูงอายุ นอกเหนือจากการให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุแล้วให้เป็นผู้สูงอายุที่มีพดพพล้ง สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีถึงร้อยละ 17.1 ของประชากรในปี 2560 และอัตราการเพิ่มเฉลี่ยของประชากรสูงอายุในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 4 ต่อปี ทำให้สังคมไทยเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์” ภายในปี 2565 (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2561)

ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยยังทำงาน ผู้สูงอายุ 4.0 ล้านคนที่ทำงานในปี 2560 เป็นแรงงานนอกระบบถึงร้อยละ 88.3 หรือ 3.6 ล้านคน ในขณะที่ในปีเดียวกัน แรงงานนอกระบบมีสัดส่วนถึงร้อยละ 55.2 ของผู้มีงานทำ 37.6 ล้านคนทั่วประเทศ แรงงานนอกระบบร้อยละ 76.5 จบการศึกษาระดับมัธยมต้น ในจำนวนนี้ร้อยละ 60.5 จบการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษาเท่านั้น แรงงานนอกระบบร้อยละ 17.3 มีอายุ 60 ปีขึ้นไป (เมื่อเทียบกับแรงงานนอกระบบ ซึ่งมีร้อยละ 2.8 ในช่วงอายุเดียวกัน) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560)

สัดส่วนที่สูงของแรงงานนอกระบบประกอบอาชีพในภาคเกษตร/ประมง (ร้อยละ 49.3) งานบริการและร้านค้า (ร้อยละ 31.0) งานด้านฝีมือและการค้า (รวมงานรับไปทำที่บ้านที่ใช้ฝีมือ) (ร้อยละ 6.5) และ อาชีพพื้นฐาน (รวมอาชีพอิสระขนาดเล็กและงานรับไปทำที่บ้านที่ไม่ใช้ฝีมือ) (ร้อยละ 8.0) แรงงานรับงานไปทำที่บ้านมีจำนวนรองลงมาจากรวมภาคเกษตร/ประมง ด้านบริการและจำหน่ายสินค้า ส่วนในด้านสถานภาพการทำงาน พบว่าร้อยละ 81.6 มีสถานภาพประกอบธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 61.6) และ ช่วยธุรกิจครัวเรือน (ร้อยละ 20.0) สถิติเหล่านี้สะท้อนว่าอาชีพเหล่านี้มีความสำคัญ ในขณะที่ผลการสำรวจการมีงานทำของผู้สูงอายุยืนยันเช่นกันว่าสัดส่วนที่สูงของผู้สูงอายุที่ทำงานพบในอาชีพด้านเกษตร/ประมง (ร้อยละ 50.7) และด้านบริการและจำหน่ายสินค้า (ร้อยละ 26.9) รองลงมาพบในอาชีพช่างฝีมือ/ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง และอาชีพงานพื้นฐาน (ซึ่งรวมแรงงานรับงานไปทำที่บ้านด้วย) ในสัดส่วนเท่ากันคือร้อยละ 8.9 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560)

ภาพรวมแรงงานนอกระบบมีการศึกษาน้อย มีโอกาสจำกัดในการเข้าถึงคุณภาพชีวิตการทำงานขั้นพื้นฐาน ทั้งในด้านค่าตอบแทน ความสม่ำเสมอของการมีงานทำ ความปลอดภัยในการทำงาน อาชีวอนามัย รวมทั้งความมั่นคงในชีวิต ระดับการศึกษาที่จำกัดของแรงงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่ยืนยันโอกาสที่จำกัดของแรงงานตั้งแต่การมีงานทำและการได้ทำงานที่สนับสนุนการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ความจำกัดนี้น่าจะรุนแรงมากขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งมุ่งเน้นให้ประเทศไทยก้าวพ้นกับดักรายได้ประเทศปานกลาง ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานความรู้และเทคโนโลยีเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างก้าวกระโดด ด้วยวาระประเทศไทย 4.0 หรือ Thailand 4.0 ในขณะเดียวกันจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ขาดความมั่นคงด้านรายได้ ก็ทำให้การปรับตัวด้านนโยบายเพื่อสนับสนุนการเป็นผู้สูงอายุที่มีพดพพล้งเป็นความท้าทายมากขึ้น

บทความนี้นำเสนอผลการศึกษาศึกษาการเตรียมความพร้อมของแรงงานรับงานไปทำที่บ้านในการเป็นผู้สูงอายุที่มีพดพพล้ง กรอบแนวคิดการศึกษามาจากการบูรณาการแนวคิดพดพพล้งขององค์การอนามัยโลกเข้ากับวาระงานที่มีคุณค่า

(Decent Work Agenda) ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสการมีงานทำ การคุ้มครองสิทธิแรงงานขั้นพื้นฐาน การคุ้มครองทางสังคม และการเจรจาทางสังคม วาระงานที่มีคุณค่าจึงมีความสำคัญต่อการสนับสนุนให้แรงงานเตรียมความพร้อมเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพโดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนผ่านทั้งการเข้าสู่ประเทศไทย 4.0 และการเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ บทความแบ่งออกเป็นห้าส่วน ส่วนแรกเป็นการทบทวนเอกสารเพื่ออธิบายแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่สองนำเสนอวิธีการศึกษาและเครื่องมือ ส่วนที่สามและสี่เสนอผลการศึกษาและการอภิปรายผล และส่วนสุดท้ายเป็นข้อเสนอแนะ

การทบทวนเอกสารและกรอบแนวคิด

แรงงานรับงานไปทำที่บ้านและ “งานที่มีคุณค่า”

แรงงานรับงานไปทำที่บ้านเป็นแรงงานนอกระบบที่ประกอบอาชีพอิสระ สำหรับประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ⁴ ให้คำนิยามแรงงานนอกระบบว่าหมายถึงผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครอง หรือไม่มีหลักประกันทางสังคมจากการทำงานเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ และแม้ว่าแรงงานในเศรษฐกิจภาคนี้ส่วนหนึ่งเป็นแรงงานที่มีทักษะความรู้ แต่ในภาพรวมเป็นผู้มีการศึกษาน้อย มีโอกาสจำกัดในการทำงานและสร้างรายได้ ปัญหาสำคัญของแรงงานนอกระบบที่ประกอบอาชีพอิสระได้แก่

- 1) ได้รับความตอบแทนต่ำ ไม่เป็นธรรม
- 2) งานไม่ต่อเนื่อง ขาดความมั่นคงในการทำงาน อันเป็นผลทั้งจากลักษณะงานที่เน้นความยืดหยุ่น แรงงานมีความรู้ทักษะที่ต่ำ
- 3) งานหนัก ชั่วโมงการทำงานยาวนาน ไม่มีวันหยุด
- 4) ขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะและอาชีพ
- 5) ความสามารถเข้าถึงแหล่งทุนในระบบมีจำกัด
- 6) ขาดความปลอดภัยในการทำงาน มีความเสี่ยงจากอุบัติเหตุและโรคจากการทำงาน
- 7) ไม่มีกรรมกรกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง เนื่องจากขาดโอกาส และไม่เห็นความสำคัญ

ปัญหาที่ลดทอนคุณภาพชีวิตการทำงานเหล่านี้ ดำรงมาโดยต่อเนื่อง ดังจะพบจากผลการสำรวจแรงงานนอกระบบของสำนักงานสถิติแห่งชาติในช่วงหลายปีที่ผ่านมา และไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทย แต่เป็นความท้าทายในระดับสากล การที่องค์การแรงงานระหว่างประเทศ เสนอให้ “งานที่มีคุณค่า” เป็นวาระสำคัญและเริ่มดำเนินการจากเศรษฐกิจนอกระบบก่อน เป็นความพยายามหนึ่งในการจัดการความท้าทายนี้

พื้นฐานสำคัญของแนวคิดงานที่มีคุณค่าคือสิทธิมนุษยชน และสิทธิขั้นพื้นฐานในการทำงาน ซึ่งให้ความสำคัญต่อการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเงื่อนไขที่มีความเสมอภาค มั่นคง และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากประเด็นสิทธิแล้ว แนวคิดงานที่มีคุณค่ายังให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมให้เกิดการจ้างงานสัมมาชีพ การคุ้มครองทางสังคม และการเจรจาทางสังคม ซึ่งหมายถึงการปรึกษาหารือ เจรจาต่อรองระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจ้างงาน (นฤมล นิราทร, 2561)

⁴ หน่วยงานสำคัญที่ให้คำจำกัดความแรงงานนอกระบบ มีสองหน่วยงานคือ สำนักงานสถิติแห่งชาติ และกระทรวงแรงงาน ซึ่งให้คำจำกัดความแตกต่างกัน กระทรวงแรงงานให้คำจำกัดความแรงงานนอกระบบว่า หมายถึงผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน หรือกฎหมายประกันสังคม มาตรา 33 ในขณะที่สำนักงานสถิติแห่งชาติให้คำนิยามแรงงานนอกระบบ โดยอ้างอิงกับคำนิยามแรงงานในระบบ ซึ่งหมายถึง ผู้มีงานทำที่ ได้รับความคุ้มครอง หรือหลักประกันทางสังคม จากการทำงาน ได้แก่ 1. ข้าราชการ ลูกจ้างประจำ ของ ราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาคและราชการส่วนท้องถิ่น 2. ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ 3. ครูใหญ่หรือครูโรงเรียนเอกชน ตามกฎหมายว่าด้วยโรงเรียนเอกชน 4. ลูกจ้างรัฐบาลต่างประเทศ หรือองค์การระหว่างประเทศ 5. ลูกจ้างที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน 6. ผู้มีงานทำที่ประกันตนตาม พรบ. ประกันสังคม มาตรา 33, 39 และ 40 ส่วน “แรงงานนอกระบบ” หมายถึง ผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครอง หรือไม่มีหลักประกันทางสังคมจากการทำงานเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ ด้วยคำจำกัดความที่ต่างกันทำให้จำนวนแรงงานนอกระบบตามคำจำกัดความของสำนักงานสถิติแห่งชาติน้อยกว่าจำนวนแรงงานนอกระบบตามคำจำกัดความของกระทรวงแรงงานเท่ากับจำนวนผู้ประกันตน ตามมาตรา 40 ซึ่งในเดือนธันวาคมปี 2560 มีประมาณ 2.43 ล้านคน

“งานที่มีคุณค่า” เปรียบเสมือนคำรวมของมาตรฐานขั้นต่ำที่แรงงานพึงได้รับในการทำงาน การสร้างงานที่มีคุณค่าจะบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์สำคัญ 4 ด้าน (ILO, 2013)

- 1) การสร้างโอกาสการมีงานทำ (Productive Employment) เพื่อให้มีงานทำ ซึ่งจะเป็นไปได้ด้วยการลงทุนด้านการส่งเสริมความรู้ ทักษะในการทำงาน และทัศนคติที่ดีต่องาน
- 2) การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานในการทำงาน (Fundamental Principles and Rights at Work) ประกอบด้วย การส่งเสริมสิทธิแรงงานขั้นพื้นฐาน เช่น มาตรฐานด้านชั่วโมงการทำงาน ค่าตอบแทนที่เป็นธรรมต่อการดำรงชีวิต สุขภาพความปลอดภัยในการทำงาน สวัสดิการ เป็นต้น
- 3) การคุ้มครองทางสังคม (Social Protection) ประกอบด้วย การคุ้มครองความปลอดภัยในการทำงานและอาชีวอนามัย การประกันสังคม และมาตรการอื่นๆ ที่สร้างความมั่นคงและหลักประกันในชีวิต
- 4) การเจรจาทางสังคม (Social Dialogue) โดยการสนับสนุนการรวมกลุ่ม ส่งเสริมการทำหน้าที่ขององค์กรและผู้แทนของแรงงานนอกระบบ สร้างความตระหนักในกลุ่มแรงงานเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ เพื่อเสริมพลังให้แรงงาน

ประเทศไทยได้ประกาศใช้ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการแรงงานนอกระบบตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา ปัจจุบันอยู่ในช่วงแผนยุทธศาสตร์ที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564) เนื้อหาในยุทธศาสตร์ครอบคลุมมิติงานที่มีคุณค่า เช่น การขยายการคุ้มครองและสร้างหลักประกันทางสังคม การเสริมสร้างสมรรถนะของแรงงาน และการเพิ่มสมรรถนะในการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบ การกำกับยุทธศาสตร์เป็นบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบแห่งชาติ

แรงงานรับงานไปทำที่บ้านได้รับความสนใจมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของระบบห่วงโซาการผลิต ที่ทำให้ระบบการผลิตโลก (Global production system) มีความยืดหยุ่นสูง สร้างความได้เปรียบเชิงแข่งขันให้สถานประกอบการตั้งแต่ระดับบริษัทข้ามชาติไปจนถึงสถานประกอบการในท้องถิ่นพร้อมๆ กับความรุนแรงของปัญหาค่าตอบแทนไม่เป็นธรรม ความไม่ปลอดภัยในการทำงาน กล่าวได้ว่าแรงงานรับงานไปทำที่บ้านเป็นแรงงานนอกระบบที่ถูกขูดรีดมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากแรงงานในฐานะผู้รับจ้างผลิตมีอำนาจต่อรองต่ำ มีโอกาสจำกัดในการรวมตัวเนื่องจากทำงานในบ้านเป็นส่วนใหญ่ มีผู้ประมาณการว่าในปี 2004 (2547) มีผู้รับงานไปทำที่บ้านทั่วโลกกว่า 300 ล้านคน และมีแนวโน้มว่าจำนวนจะมากขึ้น (Delaney, 2004, p.22; Jutting & De Laiglesia, 2009; Hassan & Azman, 2014, p. 1253) ส่วนในประเทศไทยการสำรวจแรงงานรับงานไปทำที่บ้านทั่วประเทศครั้งล่าสุดในปี 2550 ระบุว่ามีความถี่ที่รับงานไปทำที่บ้าน 249,290 ครั้ง/เดือน มีแรงงานจำนวน 440,251 คน ในจำนวนนี้ ร้อยละ 76.7 เป็นผู้หญิง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550)

การขยายตัวของระบบห่วงโซาการผลิตและ ผลสืบเนื่องที่มีต่อแรงงาน ทำให้องค์การแรงงานระหว่างประเทศ ประกาศใช้อนุสัญญาฉบับที่ 177 ว่าด้วยการรับงานไปทำที่บ้าน (Homework Convention 1996) ในปี 1996 (2539) อนุสัญญานี้มีสาระสำคัญด้านการให้การคุ้มครองพื้นฐานตามสิทธิแรงงานและเชื่อมโยงกับมิติต่างๆ ของวาระงานที่มีคุณค่า เช่น ค่าตอบแทน การคุ้มครองด้านสุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน การเข้าถึงประกันสังคม การฝึกอบรมพัฒนาเพื่อขยายโอกาสการทำงาน การเข้าถึงแหล่งทุน สนับสนุนการรวมกลุ่ม การส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น ส่วนประเทศไทยประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ. 2553 สาระสำคัญคือเพื่อคุ้มครอง ส่งเสริม พัฒนาผู้รับงานไปทำที่บ้าน เช่น ค่าตอบแทนที่ต้องไม่ต่ำกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ การคุ้มครองด้านสุขภาพความปลอดภัยในการทำงาน รวมทั้งกำหนดให้ผู้จ้างงานจัดทำสัญญาจ้างหรือเอกสารเกี่ยวกับการรับงานไปทำที่บ้าน เป็นต้น นอกจากมาตรการด้านการคุ้มครองตามกฎหมายแล้ว ยังมีมาตรการสนับสนุนส่งเสริมการรับงานไปทำที่บ้านผ่านกองทุนผู้รับงานไปทำที่บ้าน ซึ่งเป็นกองทุนหมุนเวียน เพื่อให้ผู้รับงานไปทำที่บ้านได้กู้ยืมไปซื้อวัตถุดิบและอุปกรณ์ในการผลิต หรือขยายการผลิตเพื่อสร้างอาชีพและสร้างรายได้

การทบทวนเอกสารเกี่ยวกับแรงงานรับงานไปทำที่บ้านในประเทศไทยพบว่าประเด็นที่ถูกนำเสนออย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในงานที่ใช้ทักษะต่ำ คือการถูกเอารัดเอาเปรียบเรื่องค่าตอบแทน ความไม่ปลอดภัยในการทำงาน และการไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย สถานการณ์นี้ดำรงอยู่ตั้งแต่ก่อนและหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน

บ้าน พ.ศ. 2553 ข้อเสนอแนะจากงานศึกษาเหล่านี้ คือการเสนอให้มีการคุ้มครองและสนับสนุนระบบการคุ้มครองทางสังคม เพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิต สนับสนุนให้แรงงานรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง รวมทั้งการตรวจสอบสิทธิผู้รับงานไปทำที่บ้าน อย่างเป็นระบบ (ชัตติยา กรรณสูต และคณะ, 2531; พูลทรัพย์ สวนเมือง ตุลาพันธ์ และคณะ, 2555; นฤมล นิราทร, 2559)

พหุพลัง⁵ (Active Ageing) และงานที่มีคุณค่า

พหุพลังหรือการสูงวัยอย่างมีพลัง (Active Ageing) หมายถึงการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม แนวคิดนี้อยู่บนพื้นฐานความตระหนักในสิทธิมนุษยชนของผู้สูงอายุ ในการได้รับโอกาสที่เท่าเทียมในการตอบสนองมิติด้านต่างๆตลอดช่วงชีวิต (Life course) ซึ่งหมายความว่าชีวิตในทุกช่วงวัยมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อภาวะพหุพลัง (World Health Organization, 2002) การที่ผู้สูงอายุมีพหุพลังจะทำให้ไม่ถูกจำกัดโอกาสในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและลดการพึ่งพาครอบครัว สังคม และรัฐ (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2561) องค์ประกอบสาม ประการของพหุพลังได้แก่ 1) มีสุขภาพดี (Healthy) 2) มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม (Economic and Social Participation) และ 3) มีความมั่นคง (Security) สุขภาพดี หมายถึง การไม่เจ็บป่วยด้วยโรคที่มีต้นทุนรักษาสูง ไม่มีความเสี่ยงด้านสุขภาพ มีการออกกำลังกาย เข้าถึงบริการสุขภาพ การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม หมายถึง มีงานทำ มีการพัฒนาทักษะอาชีพ มีส่วนร่วมในครอบครัวและชุมชน ส่วน ความมั่นคง หมายถึง มีรายได้เพียงพอ มีเงินออม มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว (กุศล สุนทรธาดา และกมลชนก ขำสุวรรณ, 2553; นฤมล นิราทร 2561) การเป็นผู้สูงอายุที่มีพหุพลังจึงขึ้นอยู่กับ การได้รับการสนับสนุนในมิติต่างๆ ข้างต้นและการปฏิบัติตนของบุคคล การที่พหุพลังเป็นกระบวนการตลอดช่วงชีวิต ทำให้การเข้าถึง “งานที่มีคุณค่า” ก่อนวัยสูงอายุมีความสำคัญ

งานศึกษาเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของแรงงานนอกระบบในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ พบว่าในปี 2554 มีงานศึกษาที่ระบุว่า แรงงานนอกระบบมีความพร้อมด้านสังคมและสุขภาพ แต่ยังขาดการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ ข้อเสนอสำคัญจากศึกษานี้คือ การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นความรับผิดชอบหลักของแรงงาน โดยรัฐให้การสนับสนุน (ธีระ สนิเดชารักษ์ และพรทิพย์ เนติภารัตินกุล, 2554)

การที่พหุพลังขึ้นอยู่อย่างมากกับคุณภาพชีวิตการทำงานช่วงก่อนสูงอายุ ทำให้วาระงานที่มีคุณค่า (Decent Work) มีความสำคัญ ความพร้อมในการเป็นผู้สูงอายุที่มีพหุพลังจึงพิจารณาจากการเปรียบเทียบข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างในมิติการทำงาน การใช้หรือได้รับบริการที่สนับสนุนการเป็นผู้สูงวัยที่มีพหุพลังและการปฏิบัติตนกับมิติของงานที่มีคุณค่า และพหุพลัง กรอบแนวคิดการศึกษาปรากฏดังตารางที่ 1

⁵ ณ ปี 2561 คำแปลภาษาไทยสำหรับ “Active Aging” ได้แก่ “พหุพลัง” (สุทธิชัย จิตะพันธุ์กุล, 2544) “การสูงวัยอย่างมีศักยภาพ” (กัตติกา ธนะขว้าง, 2556) “วุฒิวย” (สุกัจจ์ แสนประจักษ์สกุล, 2557) และ “ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ” (สุรพิเชษฐ์ สุขโชติ และอุบลวรรณ หงส์วิทยากร, 2559) “การสูงวัยอย่างมีพลัง” (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2561) บทความนี้เลือกใช้คำว่า “พหุพลัง” เนื่องจากเป็นคำสื่อความหมายที่เป็นกลาง และไม่ทำให้เกิด “การตีตรา” ผู้สูงอายุ

ตารางที่ 1

กรอบแนวคิดการศึกษาศึกษา

องค์ประกอบ พหุผล	องค์ประกอบวารงาน ที่มีคุณค่า	การเตรียมความพร้อม	
		การใช้หรือได้รับการบริการ	การปฏิบัติตน
สุขภาพ	1. สิทธิขั้นพื้นฐานในการทำงาน 2. การคุ้มครองทางสังคม	1. ส่งเสริมสุขภาพ 2. บริการด้านอาชีวอนามัย 3. ข่าวสารด้านสุขภาพ	1. ตรวจสอบสุขภาพ 2. ออกกำลังกาย 3. หาความรู้เรื่องสุขภาพ 4. การรับประทานอาหาร 5. มิติจิตวิญญาณ
การมีส่วนร่วม ทางเศรษฐกิจ และสังคม	1. โอกาสมีงานทำ 2. สิทธิขั้นพื้นฐานในการทำงาน 3. การเจรจาทางสังคม	1. บังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะด้านค่าตอบแทน 2. สนับสนุนการสร้างงาน สร้างอาชีพ 3. สนับสนุนการเข้าถึงแหล่งทุน 4. สนับสนุนการพัฒนาทักษะเพื่อเพิ่ม ผลิตภาพ/เปลี่ยนอาชีพ 5. ข่าวสารเกี่ยวกับอาชีพ 6. สนับสนุนการรวมกลุ่ม	1. เรียนรู้การใช้เครื่องมือ สื่อสารหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ 2. อบรมสั่งสอน/เป็นแบบอย่าง ด้านความกตัญญู 3. ช่วยเหลือกิจกรรมครอบครัว 4. ช่วยงานสาธารณะหรือ ชุมชน
ความมั่นคง	1. การคุ้มครองทางสังคม 2. การเจรจาทางสังคม	1. สนับสนุนการเข้าถึงระบบ ประกันสังคม มาตรา 40 2. สนับสนุนการเป็นสมาชิกกองทุน การออมแห่งชาติ 3. สนับสนุนการรวมกลุ่ม 4. สนับสนุนการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติม	1. เกื้อหนุนให้กำลังใจสมาชิก ในครอบครัว 2. ระมัดระวังการใช้จ่ายเงิน

วิธีการศึกษาและเครื่องมือ

การศึกษาประกอบด้วยการศึกษาเอกสารเพื่อสร้างกรอบแนวคิดและศึกษานโยบายกลไก มาตรการ และบทบาทของ
รัฐบาลในการส่งเสริมสนับสนุนและเตรียมความพร้อมแรงงานนอกระบบในการเตรียมความพร้อม หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
ได้แก่ คณะกรรมการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ
และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการศึกษาภาคสนาม เพื่อรวบรวมข้อมูลคุณลักษณะของแรงงานตามองค์ประกอบ
ของพหุผล การใช้บริการหรือการได้รับการบริการเพื่อสนับสนุนการเป็นผู้สูงอายุที่มีพหุผล การปฏิบัติตนในสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อ
สนับสนุนการเป็นผู้สูงอายุที่มีพหุผล ภาพในอนาคต กลุ่มตัวอย่างได้แก่แรงงานรับงานไปทำที่บ้าน อายุระหว่าง 45 ถึง 60
ปี ในกรุงเทพมหานครและสี่จังหวัดในสี่ภาค คือ นครปฐม อุตรธานี พะเยา และสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนด้าน
บริหารจัดการแรงงานนอกระบบ และเนื่องจากไม่มีสถิติที่ชัดเจน จึงกำหนดจำนวนตัวอย่างจังหวัดละ 50 ตัวอย่าง รวมเป็น
ตัวอย่างทั้งสิ้น 250 ตัวอย่าง การคัดเลือกตัวอย่างใช้การสุ่มแบบบังเอิญ เครื่องมือการศึกษาคือแบบสัมภาษณ์ที่มีข้อถามด้าน
คุณลักษณะด้านประชากร การทำงาน การได้รับการบริการ (ไม่เคยได้รับ/ได้รับประจำ) และการปฏิบัติตน (ไม่เคยปฏิบัติ/ปฏิบัติ
ประจำ) ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และความมั่นคง การรวบรวมข้อมูลกระทำในช่วงเดือนมกราคม – มีนาคม 2561 การประมวล
และวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าร้อยละ ส่วนการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยเลือกเฉพาะความสัมพันธ์
ระหว่างตัวแปรที่มีความชัดเจน คือ มีความแตกต่างในสัดส่วนของผู้ตอบมากกว่าร้อยละ 5 ขึ้นไป

ผลการศึกษา⁶

1. การศึกษานโยบายกลไก มาตรการ และบทบาทของรัฐบาลในการส่งเสริมสนับสนุนและเตรียมความพร้อมของแรงงานนอกระบบ พบว่า คณะกรรมการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทต่างๆ กันในการเตรียมความพร้อมแรงงานนอกระบบให้ก้าวเข้าสู่ภาวะสูงวัยที่มีพลผลผลิต แต่เป็นการทำงานตามภารกิจของหน่วยงาน ไม่ได้มีการระบุเป็นพันธกิจด้านการเตรียมความพร้อมเป็นการเฉพาะ

คณะกรรมการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบแห่งชาติ มีนายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน เป็นรองประธานกรรมการ มีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านแรงงานนอกระบบของประเทศ รวมทั้งนโยบายเกี่ยวกับงบประมาณเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน การกำกับติดตามการดำเนินงานด้านแรงงานนอกระบบของประเทศ รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานด้านแรงงานนอกระบบเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานต่อคณะรัฐมนตรี เป็นคณะกรรมการระดับชาติ มีกรรมการมาจากกระทรวงหลักที่เกี่ยวข้องกับมิติสุขภาพ การทำงาน การคุ้มครองทางสังคม เทคโนโลยีและการสื่อสาร คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานแรงงานระหว่างประเทศ (ประจำประเทศไทย) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ผู้แทนกลุ่มหรือเครือข่ายแรงงานนอกระบบ องค์กรพัฒนาเอกชนด้านแรงงานและแรงงานนอกระบบ คณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทหน้าที่บริหารจัดการแรงงานนอกระบบ กำกับการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์แรงงานนอกระบบ ปัจจุบันอยู่ในช่วงแผนยุทธศาสตร์ พ.ศ. 2560-2564 ประเด็นยุทธศาสตร์ สามประเด็นในแผน ได้แก่ 1) เสริมสร้างหลักประกันทางสังคมและขยายความคุ้มครองให้ทั่วถึง 2) เสริมสร้างสมรรถนะแรงงานนอกระบบเพื่อการทำงาน และ 3) เพิ่มสมรรถนะการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบ

กระทรวงสาธารณสุข มีหน้าที่สร้างเสริมสุขภาพอนามัย การป้องกัน ควบคุม และรักษาโรค พิณฟูสมรรถภาพของประชาชน หน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุขในส่วนภูมิภาค คือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและหน่วยบริการ ที่ให้บริการในระดับท้องถิ่นและท้องที่ คือ โรงพยาบาลชุมชน ซึ่งเป็นโรงพยาบาลในระดับอำเภอ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่ง ณ เดือนมีนาคม 2560 มี 780 แห่ง และ 9,780 แห่ง ตามลำดับ (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2560) หน่วยงานและบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการให้บริการสุขภาพ คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ที่ดูแลประชาชนตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เกิด การดำรงชีพ จนตาย บริการที่จัด ได้แก่ ปฐมพยาบาลเบื้องต้นหรือระดับปฐมภูมิ (Primary Care) การตรวจรักษาพยาบาลขั้นต้น และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งสังกัดกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ทำหน้าที่ 1) สื่อข่าวสารสาธารณสุข 2) แนะนำเผยแพร่ความรู้ ถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนและแกนนำสุขภาพประจำครอบครัว แกนนำชุมชนในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพพลานามัยให้แข็งแรง และเกิดการเจ็บป่วยน้อยที่สุด 3) ให้บริการสาธารณสุขด้านต่างๆ เช่น ส่งเสริมสุขภาพ เฝ้าระวังและป้องกันโรค การช่วยเหลือและรักษาพยาบาลขั้นต้น

กระทรวงแรงงาน มีภารกิจหน้าที่บริหารจัดการแรงงาน พันธกิจที่เกี่ยวข้อง คือ 1) การเพิ่มศักยภาพแรงงาน และผู้ประกอบการ ให้พร้อมรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของประเทศ และ 2) คุ้มครองและส่งเสริมให้แรงงานมีความมั่นคงในการทำงาน มีหลักประกัน และมีคุณภาพชีวิตที่ดี หน่วยงานหลักของกระทรวงแรงงานมีบทบาทหน้าที่จัดหางาน พัฒนาฝีมือแรงงาน คุ้มครองแรงงานและส่งเสริมสวัสดิการ และสร้างความมั่นคงให้แก่แรงงานหน่วยงานของกระทรวงแรงงานที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนงานในระดับภูมิภาค (จังหวัด) ได้แก่ 1) จัดหางานจังหวัด 2) พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด 3) สวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด 4) ประกันสังคมจังหวัด และ 5) แรงงานจังหวัด

⁶ การนำเสนอผลการศึกษาใช้ทั้งคำว่า “กลุ่มตัวอย่าง” และ “แรงงาน”

กระทรวงศึกษาธิการ มีหน่วยงานสำคัญ คือ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้ให้แก่แรงงานนอกระบบ ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย งานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบ ได้แก่ การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ การศึกษาต่อเนื่อง ประกอบด้วย (1) จัดการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำอย่างยั่งยืน (2) จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้ ทุกกลุ่มเป้าหมาย (3) จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน

การศึกษาพบว่าไม่มีหน่วยงานใดระบุชัดเจนถึงอายุและอาชีพของกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากหน่วยงานเหล่านี้มีบทบาท ในการให้บริการแรงงานนอกระบบในฐานะประชาชนอยู่แล้ว ยกเว้นคณะกรรมการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบแห่งชาติ ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อให้การคุ้มครอง ส่งเสริมพัฒนา แรงงานนอกระบบตามแผนยุทธศาสตร์บริหารจัดการแรงงานนอกระบบ แต่ ยุทธศาสตร์ก็ได้ระบุประเด็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุไว้

2. ความพร้อมในการเป็นผู้สูงอายุที่มีพหุผลผลิต ผลการศึกษาส่วนนี้จำแนกออกเป็นข้อมูลคุณลักษณะของกลุ่ม ตัวอย่าง การประกอบอาชีพ และการได้รับหรือใช้บริการที่เชื่อมโยงกับองค์ประกอบของพหุผลผลิต ภาพในอนาคตที่ต้องการ จะเป็น และการปฏิบัติตนในปัจจุบัน ซึ่งในทางปฏิบัติจะส่งผลถึงการบรรลุภาพในอนาคต

2.1 คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างและการประกอบอาชีพ

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 83.6 เป็นผู้หญิง ร้อยละ 44.8 มีอายุระหว่าง 45-49 ปี ร้อยละ 71.2 จบการศึกษาสูงสุดระดับ ประถมศึกษา และร้อยละ 76.4 สมรสแล้วและยังอยู่กับคู่สมรส กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 70.8 มีรายได้น้อยกว่า 300 บาท หรือต่ำกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ⁷ ร้อยละ 55.2 มีรายได้ทางอื่น เช่น จากคู่สมรส บุตรหลาน และการประกอบอาชีพอื่นๆ ร้อยละ 52.8 มีหนี้สิน ในจำนวนนี้ร้อยละ 85.3 กู้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว มีเพียงร้อยละ 21.2 เท่านั้นที่กู้เพื่อการลงทุนประกอบอาชีพ กลุ่ม ตัวอย่างร้อยละ 52.8 ไม่มีการสร้างความมั่นคงทางการเงิน วิธีการที่ใช้มากที่สุดในการสร้างความมั่นคงทางการเงินคือ ฝาก ธนาकार รongลงมาเป็นการซื้อประกัน ที่น่าสังเกตคือ มีเพียงร้อยละ 12.8 ที่จ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมตามมาตรา 40 และไม่มีกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2

คุณลักษณะบางด้านของกลุ่มตัวอย่าง

ประเด็น	(n = 250)	
	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
หญิง	209	83.6
ชาย	41	16.4
อายุ		
45 - 49 ปี	112	44.8
50 - 54 ปี	70	28.0
55 - 60 ปี	62	24.8
ไม่ระบุ	6	2.4
การศึกษาสูงสุด		
ประถมศึกษา	178	71.2

⁷ อัตราค่าจ้างขั้นต่ำในช่วงเวลารวบรวมข้อมูลเท่ากับ 300 บาท

ประเด็น	(n = 250)	
	จำนวน	ร้อยละ
มัธยมต้น	26	10.4
มัธยมปลายถึงประกาศนียบัตรวิชาชีพ	42	16.8
ปริญญาตรีขึ้นไป	3	1.2
ไม่ระบุ	1	0.4
สถานภาพสมรส		
โสด	28	11.2
สมรส	191	76.4
หย่า/หม้าย	25	10.0
ไม่ระบุ	6	2.4
รายได้ต่อวัน		
น้อยกว่า 300 บาท	177	70.8
300 บาทพอดี	29	11.6
มากกว่า 300 บาท	32	12.8
ไม่ระบุ	12	4.8
ที่มาของรายได้		
มาจากการประกอบอาชีพที่ระบุข้างต้น	112	44.8
มีรายได้อื่น	138	55.2
หนี้สิน		
ไม่มีหนี้สิน	118	47.2
มีหนี้สิน*	132	52.8
การใช้จ่ายเงินกู้ (n = 245)		
ใช้จ่ายในครอบครัว	65	26.5
ลงทุนประกอบอาชีพ	52	21.2
ส่งลูกเรียน	50	20.4
ใช้หนี้	32	13.1
รักษาพยาบาล	4	1.6
ส่งแชร์	8	3.3
อื่น ๆ	34	13.9
การสร้างความมั่นคง		
ไม่มี	132	52.8
มี	118	47.2
วิธีการสร้างความมั่นคง (n = 172)		
ฝากธนาคาร	71	41.3
ซื้อประกัน	32	18.6

ประเด็น	(n = 250)	
	จำนวน	ร้อยละ
เล่นแชร์	13	7.6
สมาชิกประกันสังคมมาตรา 40	22	12.8
สมาชิกประกันสังคมมาตรา 39	15	8.7
สมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติ	0	0
อื่นๆ	19	16.1

ในด้านการประกอบอาชีพ พบว่าร้อยละ 60.4 ประกอบอาชีพไม่เกิน 10 ปี ที่ประกอบอาชีพ 11-20 ปี มีร้อยละ 20.8 และที่ประกอบอาชีพ 21 ปี จนถึงมากกว่า 40 ปี มีร้อยละ 18.0 กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 81.2 ทำงานไม่เกินวันละ 8 ชั่วโมง ร้อยละ 58.8 ทำงานไม่เกิน 20 วันในหนึ่งเดือน ร้อยละ 68.4 ระบุว่างานไม่ต่อเนื่อง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 96.0 ระบุว่าไม่มีสัญญาจ้างผลิตเป็นลายลักษณ์อักษร ร้อยละ 77.2 ระบุว่าเผชิญปัญหาฝุ่นละอองขณะทำงาน กลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่ามีโอกาสเจ็บป่วยที่มีสาเหตุจากการทำงานมีถึงร้อยละ 71.6 กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 6.8 ระบุว่ามีโอกาสมากในการพัฒนาทักษะเพิ่มเติม ที่ระบุว่ามีน้อยและไม่มี มีร้อยละ 66.4 และกลุ่มตัวอย่างถึงร้อยละ 72.8 ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มหรือเครือข่ายด้านอาชีพ ร้อยละ 80.0 ไม่ทราบว่ามีการกองทุนรับงานไปทำที่บ้าน (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3

สภาพการทำงาน ปัญหาและโอกาสการพัฒนาด้านอาชีพของแรงงานรับงานไปทำที่บ้าน

ประเด็น	(n = 250)	
	จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาประกอบอาชีพ		
ไม่เกิน 10 ปี	151	60.4
11 - 20 ปี	52	20.8
21 - 30 ปี	27	10.8
31 - 40 ปี	14	5.6
41 ปีขึ้นไป	4	1.6
ไม่ระบุ	2	0.8
ชั่วโมงการทำงาน		
ไม่เกินวันละ 8 ชั่วโมง	195	78.0
เกินวันละ 8 ชั่วโมง	50	20.0
ไม่ระบุ	5	2.0
วันทำงานต่อเดือน		
ไม่เกิน 15 วัน ต่อเดือน	54	21.6
มากกว่า 15 วัน แต่ไม่เกิน 20 วัน	82	32.8
มากกว่า 20 วัน แต่ไม่เกิน 25 วัน	35	14.0

ประเด็น	(n = 250)	
	จำนวน	ร้อยละ
มากกว่า 25 วัน ถึงตลอดทั้งเดือน	74	29.6
ไม่ระบุ	5	2.0
ความต่อเนื่องของงาน		
ต่อเนื่อง	74	29.6
ไม่ต่อเนื่อง	171	68.4
ไม่ระบุ	5	2.0
สัญญาจ้างผลิตเป็นลายลักษณ์อักษร		
มี	มี	มี
ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
ไม่ระบุ	ไม่ระบุ	ไม่ระบุ
สภาพแวดล้อมที่เผชิญขณะทำงาน (n = 398)		
ฝุ่นละออง	193	48.5
แสงสว่างไม่เหมาะสมกับสุขภาพตา	103	25.9
กลิ่น	70	17.6
ควั่น	21	5.3
อื่น ๆ	11	2.8
อาการเจ็บป่วยที่คิดว่ามีสาเหตุจากงาน		
มีอาการเจ็บป่วย	179	71.6
ไม่มีอาการเจ็บป่วย	70	28.0
ไม่ระบุ	1	0.4
โอกาสพัฒนาทักษะเพิ่มเติม		
มีมาก	17	6.8
มีไม่มาก	55	22.0
มีน้อย	38	15.2
ไม่มี	128	51.2
ไม่ระบุ	12	4.8
การเป็นสมาชิกกลุ่ม องค์กร และ/หรือเครือข่ายด้านอาชีพ		
ไม่เป็นสมาชิก	182	72.8
เป็นสมาชิก	66	26.4
ไม่ระบุ	2	0.8
กองทุนผู้รับงานไปทำที่บ้าน		
ทราบว่ามี	42	16.8
ไม่ทราบว่ามี	200	80.0
ไม่ระบุ	8	3.2

2.2 การได้รับหรือใช้บริการที่เชื่อมโยงกับองค์ประกอบของพฤติกรรม

การประเมินระดับการใช้หรือได้รับบริการด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม ความมั่นคงในชีวิต และการพัฒนา พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้รับบริการด้านสุขภาพมากที่สุดโดยเฉพาะบริการด้านข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ และสร้างเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค แต่มีผู้ได้รับคำแนะนำด้านอาชีวอนามัยน้อย มากกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง คือร้อยละ 58.4 ระบุว่าไม่เคยใช้หรือได้รับบริการ ส่วนการใช้หรือได้รับบริการด้านการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจต่ำกว่าด้านอื่นๆทั้งในด้านการพัฒนาทักษะ การสนับสนุนด้านทุนประกอบอาชีพ ส่วนด้านการได้รับข่าวสารด้านอาชีพมีสัดส่วนของการไม่เคยใช้บริการต่ำกว่าด้านอื่นๆ ในกลุ่มความมั่นคง พบว่าบริการที่ใช้หรือได้รับมากที่สุด คือด้านข่าวสารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของผู้ที่ตอบว่า “ไม่เคย” ได้รับสวัสดิการที่เชื่อมโยงกับการสนับสนุนให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพในแต่ละด้าน ก็พบว่า สัดส่วนของการไม่เคยได้รับบริการในด้าน “สุขภาพ” มีค่าต่ำที่สุดในขณะที่ สัดส่วนการไม่ได้รับหรือไม่ได้ใช้บริการในกลุ่ม “ความมั่นคง” และ “การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม” สูงกว่า สะท้อนถึงความท้าทายในการจัดบริการเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะบริการที่มุ่งถึงอนาคต (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4

การใช้หรือการได้รับบริการเพื่อสนับสนุนภาวะสูงวัยที่มีคุณภาพ

สวัสดิการ/บริการที่ใช้หรือได้รับ	การใช้/รับบริการ	
	ไม่เคย	ประจำ
1. สุขภาพ		
1.1 ได้รับคำแนะนำการปฏิบัติตนเรื่องอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงาน	58.4	6.1
1.2 การสร้างเสริม ดูแลสุขภาพ ป้องกันโรค	31.7	17.9
1.3 การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ	25.0	17.9
2. การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม		
2.1 เงินอุดหนุนเพื่อการประกอบอาชีพ (ไม่ต้องคืน)	88.1	1.6
2.2 การจัดหางานที่สอดคล้องกับความต้องการ	80.6	2.9
2.3 การพัฒนาอาชีพใหม่ๆ ที่ท่านสนใจ	66.0	2.5
2.4 เงินกู้เพื่อประกอบอาชีพ	65.4	2.5
2.5 การพัฒนาฝีมือหรือทักษะอาชีพในปัจจุบัน	61.0	4.0
2.6 การได้รับข้อมูลข่าวสารสำหรับการประกอบอาชีพ	52.0	6.1
3. ความมั่นคง		
3.1 ความช่วยเหลือด้านการเงิน	70.1	2.0
3.2 ความช่วยเหลือหรือการให้คำปรึกษาจากกลุ่ม /องค์กร /เครือข่าย ที่เป็นสมาชิก	59.1	5.0
3.3 การศึกษา /การเรียนรู้เพิ่มเติม	49.2	3.3
3.4 การได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต	39.3	11.2

คุณลักษณะด้านการรวมกลุ่มมีความสัมพันธ์กับการใช้หรือได้รับบริการทุกด้าน แรงงานที่เป็นสมาชิกกลุ่มมีสัดส่วนของผู้ไม่ได้รับบริการต่ำกว่าแรงงานที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านความช่วยเหลือด้านการเงิน (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5

ความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นสมาชิกกลุ่มกับการใช้หรือได้รับสวัสดิการ

สวัสดิการ/บริการที่ใช้หรือได้รับ	สมาชิกกลุ่ม	
	ไม่เป็น	เป็น
1. สุขภาพ		
1.1 คำแนะนำเรื่องอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงาน	▼	-
1.2 การสร้างเสริม ดูแลสุขภาพ ป้องกันโรค	▼	-
1.3 การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ	▼	-
2. การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม		
2.1 เงินอุดหนุนเพื่อการประกอบอาชีพ (ไม่ต้องคืน)	▼	-
2.2 การจัดหางานที่สอดคล้องกับความต้องการ	▼	-
2.3 การพัฒนาอาชีพใหม่ๆ ที่สนใจ	▼	-
2.4 เงินกู้เพื่อประกอบอาชีพ	▼	-
2.5 การพัฒนาฝีมือหรือทักษะอาชีพในปัจจุบัน	▼	-
2.6 การได้รับข้อมูลข่าวสารสำหรับการประกอบอาชีพ	▼	-
3. ความมั่นคง		
3.1 ความช่วยเหลือด้านการเงิน	-	▼
3.2 ความช่วยเหลือหรือการให้คำปรึกษาจากกลุ่มที่เป็นสมาชิก	▼	-
3.3 การศึกษา /การเรียนรู้เพิ่มเติม	▼	-
3.4 การได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต	▼	-

2.3 ภาพในอนาคตที่ต้องการ

เมื่อให้กลุ่มตัวอย่างระบุภาพในอนาคตที่ต้องการจะเป็น ก็พบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับสัมพันธ์ในครอบครัวมากกว่ามิติอื่นๆ (ร้อยละ 23.6 ของคำตอบ) รองลงมาคือ การมีงานทำ มีรายได้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม (ร้อยละ 20.7) สุขภาพกาย (ร้อยละ 20.2) สุขภาพจิต (ร้อยละ 18.0) และความสัมพันธ์กับชุมชน (ร้อยละ 17.5) ตามลำดับ ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 85.2 ยังประสงค์ทำงานต่อ คือต้องการมีอาชีพมั่นคงและมีรายได้สม่ำเสมอ (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6

ภาพในอนาคตเมื่อเข้าสู่ภาวะสูงวัย

ภาพในอนาคต	จำนวน	ร้อยละ
1. สุขภาพกาย	(n=244)	(ร้อยละ 20.2)
1.1 สุขภาพแข็งแรง	199	81.6
1.2 ไม่เจ็บป่วย	45	18.4
2. สุขภาพจิต	(n=217)	(ร้อยละ 18.0)
2.1 มีสุขภาพจิตดี	190	87.6

ภาพในอนาคต	จำนวน	ร้อยละ
2.2 ไม่มีเรื่องให้ต้องกังวล	27	12.4
3. การมีงานทำ/มีรายได้	(n=250)	(ร้อยละ 20.7)
3.1 มีอาชีพมั่นคง	128	51.2
3.2 มีรายได้สม่ำเสมอ	85	34.0
3.3 มีเงินออม	31	12.4
3.4 ไม่มีหนี้สิน	6	2.4
4. ความสัมพันธ์ในครอบครัว	(n=285)	(ร้อยละ 17.5)
4.1 ครอบครัวอบอุ่น รักกัน มีความสัมพันธ์ที่ดี สามัคคีกัน	192	67.4
4.2 ครอบครัวอยู่พร้อมหน้า มีเวลาให้กัน	61	21.4
4.3 ครอบครัวอยู่ดีกินดี	32	11.2
5. ความสัมพันธ์กับชุมชน	(n=212)	(ร้อยละ 23.6)
5.1 ชุมชนอบอุ่น รักกัน มีความสัมพันธ์ที่ดี สามัคคีกัน	122	57.5
5.2 ชุมชนมีกิจกรรม มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรม ของคนในชุมชน	90	42.5

2.4 การปฏิบัติตนในสถานการณ์ปัจจุบัน

ข้อมูลด้านการปฏิบัติตนในปัจจุบันเป็นเครื่องชี้โอกาสในการบรรลุภาพในอนาคต ผลการศึกษาชี้ชัดว่ากลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตนด้านความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน และด้านเศรษฐกิจสูงกว่าการปฏิบัติตนด้านสุขภาพ ส่วนในด้านสุขภาพก็ให้ความสำคัญกับมิติจิตวิญญาณมากกว่าด้านสุขภาพกาย (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7

การปฏิบัติตนหรือสถานการณ์ในปัจจุบัน

ประเด็นการปฏิบัติตน	การปฏิบัติตน	
	ไม่เคย	ประจำ
1. สุขภาพ		
การตรวจสุขภาพ		
1.1 ตรวจสุขภาพเฉพาะทาง เช่น ตรวจภายใน ตรวจตา	36.8	22.7
1.2 ตรวจสุขภาพฟัน	39.1	12.1
1.3 ตรวจสุขภาพทั่วไป	16.9	32.5
การปฏิบัติตน		
1.4 ออกกำลังกายวันละ 20-30 นาที อย่างน้อย 3 วันต่อสัปดาห์	24.3	14.2
1.5 ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการดูแลตนเองให้มีสุขภาพดี	19.7	17.3
1.6 พยายามเคลื่อนไหวร่างกายเสมอ	8.4	40.6
อาหาร/อบายมุข		
1.7 รับประทานอาหารเสริม	63.1	25.3
1.8 รับประทานอาหารรสหวาน มัน เค็ม	18.6	44.5

ประเด็นการปฏิบัติตน	การปฏิบัติตน	
	ไม่เคย	ประจำ
1.9 รับประทานเนื้อปลา ผัก ผลไม้	4.8	52.8
จิตวิญญาณ		
1.10 ทำสมาธิ และ/หรือสวดมนต์ และ/หรือไหว้พระ	15.8	19.0
1.11 ร่วมพิธีกรรมทางศาสนา	8.8	25.6
2. เศรษฐกิจ		
2.1 เก็บออมเงินหรือทรัพย์สินเพื่ออนาคต	15.0	21.9
2.2 คิดเรื่องการวางแผนการเงินเพื่ออนาคต	10.2	29.0
2.3 มีรายได้เพียงพอเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน	4.1	23.8
2.4 เกือบหนี้สมาชิกในครอบครัวด้านการเงินได้	4.6	32.0
2.5 ระมัดระวังการใช้จ่ายเงิน	0.0	44.4
3. การพัฒนา		
3.1 พยายามเรียนรู้การใช้เครื่องมือสื่อสารหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ	21.8	14.1
4. ความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน		
4.1 อบรมสั่งสอนและ/หรือปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้านความกตัญญูทวดเทวี	1.6	52.2
4.2 ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว	0.8	45.9
4.3 เกือบหนี้สมาชิกในครอบครัว เช่น ดูแลความเป็นอยู่ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา	0.8	57.2
4.4 ร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์หรือกิจกรรมชุมชน	15.3	21.7
4.5 ช่วยงานสาธารณะหรือชุมชน	6.0	25.2
4.6 ร่วมกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรม	4.4	33.3

การเป็นสมาชิกกลุ่มมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตนบางด้าน แรงงานที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มออกกำลังกาย ศึกษาหาความรู้ด้านสุขภาพ ร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เรียนรู้การใช้เครื่องมือสื่อสารหรือเทคโนโลยีน้อยกว่าแรงงานที่เป็นสมาชิกกลุ่ม แต่ก็รับประทานอาหารเช้าเสริมน้อยกว่าด้วย ด้านความสัมพันธ์ชุมชน แรงงานชาย แรงงานที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์หรือกิจกรรมชุมชนน้อยกว่า ส่วนด้านอายุ พบว่าแรงงานที่อายุมากตรวจสอบสุขภาพเฉพาะทางน้อยกว่า รวมทั้งรับประทานอาหารเช้า อาหารรสจืดน้อยกว่าด้วย รวมทั้งเรียนรู้การใช้เครื่องมือสื่อสารและเทคโนโลยีน้อยกว่า (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 8

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างกับการปฏิบัติตน

ประเด็นการปฏิบัติตน	สมาชิกกลุ่ม	
	ไม่เป็น	เป็น
1.สุขภาพ		
1.1 ออกกำลังกายวันละ 20-30 นาทีอย่างน้อย 3 วันต่อสัปดาห์	▼	-

ประเด็นการปฏิบัติตน	สมาชิกกลุ่ม	
	ไม่เป็น	เป็น
1.2 รับประทานอาหารเสริม	▼	-
1.3 ศึกษาหาความรู้การดูแลตนเองให้มีสุขภาพดี	▼	-
1.4 การร่วมพิธีกรรมทางศาสนา	▼	-
2.ความสัมพันธ์กับชุมชน		
2.1 ร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์หรือกิจกรรมชุมชน	▼	-
3.การพัฒนา		
3.1 พยายามเรียนรู้การใช้เครื่องมือสื่อสารหรือเทคโนโลยี	▼	-

อภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาข้างต้นอภิปรายได้หลายประเด็น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานที่มีคุณค่า ผลการศึกษายืนยันถึงสถานการณ์ที่แรงงานส่วนใหญ่ยังไม่บรรลุงานที่มีคุณค่า กล่าวคือ ใน**มิติการมีงานทำ** พบว่า แรงงานมีงานทำไม่สม่ำเสมอเมื่อพิจารณาจากจำนวนวันที่มีงานทำ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่าแรงงานส่วนใหญ่มีงานไม่ต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านรายได้ แรงงานยังมีโอกาสจำกัดในการพัฒนาทักษะและอาชีพ มีความจำกัดในการเข้าถึงแหล่งทุนในระบบ ใน**มิติสิทธิขั้นพื้นฐาน** ก็พบว่าแรงงานกว่าร้อยละ 70 ได้รับค่าตอบแทนต่ำกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ ไม่มีสัญญาการทำงาน ซึ่งตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้านกำหนดให้มี แรงงานเผชิญปัญหาสภาพแวดล้อมในการทำงานและมีความเสี่ยงจากโรคจากการทำงาน ใน**มิติการคุ้มครองทางสังคม** แม้ว่าจะจะมีการสร้างความมั่นคงจากการฝากธนาคาร ซื้อประกัน และด้วยรูปแบบอื่นๆ แต่ก็แตกต่างจากการสร้างความมั่นคงที่มีขอบเขตให้การคุ้มครองกว้างกว่า เช่น การเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 40 ซึ่งพบว่าแรงงานเป็นสมาชิกในสัดส่วนที่ต่ำมาก เป็นต้น ใน**มิติการเจรจาทางสังคม** การศึกษายืนยันว่าสัดส่วนแรงงานที่เป็นสมาชิกกลุ่มก็ต่ำมาก ผลการศึกษาทำให้ได้ข้อสรุปว่ากลุ่มตัวอย่างยังเข้าไม่ถึงงานที่มีคุณค่า

ประเด็นที่น่าสนใจเช่นกันคือ ความไม่ต่อเนื่องของงาน แม้จะในด้านหนึ่งส่งผลต่อรายได้ แต่อีกด้านหนึ่ง ก็ทำให้แรงงานบางส่วนสามารถสร้างรายได้จากอาชีพอื่นได้ นอกจากนี้ข้อมูลอายุงานยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนอาชีพในระหว่างทาง ดังพบว่า แม้แรงงานจะอายุมาก แต่ส่วนใหญ่ทำงานไม่ถึง 10 ปี สถานการณ์นี้ทำให้การพัฒนาฝีมือทักษะสำหรับอาชีพใหม่มีความสำคัญ รวมทั้งการจัดหางานสำหรับแรงงานที่ประสงค์เปลี่ยนงานด้วย โดยเฉพาะกรณีที่ต้องเปลี่ยนงานด้วยความจำเป็นด้านสุขภาพ

เมื่อเชื่อมโยงผลการศึกษาด้านการทำงานกับองค์ประกอบของพหุผลผลิต สามารถสรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างน่าจะมีข้อจำกัดในการเป็นผู้สูงอายุที่มีพหุผลผลิตและน่าจะต้องการการสนับสนุนในหลายด้าน ข้อสรุปนี้ได้รับการสนับสนุนจากผลการศึกษาด้านการได้รับหรือใช้บริการที่เชื่อมโยงกับองค์ประกอบของพหุผลผลิต กล่าวคือ ในมิติสุขภาพ ข้อมูลด้านการเจ็บป่วยจากงานสะท้อนความจำเป็นด้านการศึกษาและป้องกันการเจ็บป่วยจากงาน หรืออาชีพนอกรีต ซึ่งเป็นไปในทิศทางตรงข้ามกับข้อมูลด้านการได้รับการด้านอาชีพนอกรีต ส่วนในมิติการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม ผลการศึกษาสะท้อนเช่นกันถึงความจำกัดในการใช้หรือได้รับบริการด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการคุ้มครองขั้นพื้นฐาน การพัฒนาทักษะเพื่ออาชีพในอนาคต และการเข้าถึงแหล่งทุน โดยเฉพาะกองทุนผู้รับงานไปทำที่บ้าน ซึ่งมุ่งสนับสนุนแรงงานกลุ่มนี้เป็นการเฉพาะ ในด้านความมั่นคงเช่นกัน รายได้ที่ต่ำ ผนวกกับภาวะหนี้สิน และการใช้เงินกู้เพื่อการบริโภคมากกว่าการลงทุนเพื่ออนาคต สะท้อนถึงโอกาสที่จำกัดในการสร้างความมั่นคง แม้ว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวและในชุมชนจะมีค่าคะแนนที่ไม่ต่ำก็ตาม

การพิจารณาเชื่อมโยงผลการศึกษาด้านการทำงาน การรับบริการที่เชื่อมโยงกับองค์ประกอบของพฤติกรรม การปฏิบัติตนของแรงงานกับภาพในอนาคตที่แรงงานต้องการ พบว่าสภาพการทำงาน การใช้หรือได้รับบริการที่เชื่อมโยงกับวาระงานที่มีคุณค่าและพฤติกรรม ยังไม่ได้สนับสนุนภาพในอนาคตของแรงงาน ซึ่งภาพในอนาคตนี้ หากตัดประเด็นด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว และความสัมพันธ์กับชุมชนออก ก็จะพบว่าแรงงานให้ความสำคัญอย่างมากกับการมีงานทำและมีรายได้ และมีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและจิต ในขณะเดียวกัน การปฏิบัติตนของแรงงานก็มุ่งไปที่ประเด็นความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชนมากกว่ามิติอื่นๆ ซึ่งก็นับว่าสอดคล้องกับภาพในอนาคตที่แรงงานต้องการ เพียงแต่ว่าภาพในอนาคตด้านการทำงานและการมีรายได้ และสุขภาพ จะไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรจากเมื่อพิจารณาจากผลการศึกษาในมิติงานที่มีคุณค่า การได้รับบริการที่สอดคล้องกับภาวะพฤติกรรม

ผลการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นหรือไม่เป็นสมาชิกกลุ่มกับการใช้หรือได้รับบริการ และการปฏิบัติตนของแรงงาน ที่พบว่าความเป็นสมาชิกกลุ่มมีผลต่อการใช้หรือได้รับบริการเกือบทุกด้าน และการปฏิบัติตนในบางด้าน ยืนยันความสำคัญของการรวมกลุ่มของแรงงาน ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะจากงานศึกษาเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบจำนวนมาก

ในภาพรวมผลการศึกษานี้สอดคล้องกับผลการศึกษาในปี 2554 (ธีระ สนิเตชารักษ์ และพรทิพย์ เนติภารตนกุล, 2554) การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะบางด้านของกลุ่มตัวอย่างกับผลการศึกษา ยืนยันว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มสนับสนุนการเตรียมความพร้อมของแรงงานรับงานไปทำที่บ้านในการเป็นผู้สูงอายุที่มีพฤติกรรม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาข้างต้น ข้อเสนอเชิงนโยบายมีดังนี้

1. กำหนดนโยบายการเตรียมความพร้อมแรงงานนอกระบบให้ชัดเจน และให้หน่วยงานทุกหน่วยถือเป็นนโยบายที่ต้องปฏิบัติ การปฏิบัติตามนโยบายให้ความสำคัญต่อกลไกการทำงานที่มีอยู่ ทั้งหน่วยงานที่มีพันธกิจที่เกี่ยวข้องและมีการปฏิบัติงานประจำอยู่แล้ว กลไกการทำงานทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค และองค์กรที่มีพันธกิจเฉพาะ เช่น คณะกรรมการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบแห่งชาติ

2. เพิ่มวาระการเตรียมความพร้อมแรงงานนอกระบบให้เข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีพฤติกรรมในยุทธศาสตร์การบริหารจัดการแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2560-2564

3. ให้ความสำคัญแก่ “วาระงานที่มีคุณค่า” ในฐานะเงื่อนไขสำคัญของการเตรียมความพร้อม เนื่องจากวาระงานที่มีคุณค่า ประกอบด้วยมิติการมีงานทำ การคุ้มครองแรงงานขั้นพื้นฐาน เช่น ค่าตอบแทน สภาพการทำงาน การคุ้มครองทางสังคม ซึ่งครอบคลุมทั้งมิติสวัสดิการแรงงานและความมั่นคงในชีวิต การเจรจาทางสังคม ซึ่งเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับการรวมกลุ่ม และการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม อาจกล่าวได้ว่าองค์ประกอบของวาระงานที่มีคุณค่าทับซ้อนกับองค์ประกอบด้านต่างๆ ของพฤติกรรม หรือการเป็นผู้สูงอายุที่มีพฤติกรรม โดยเฉพาะการเร่งรัดการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ. 2553

4. ให้ความสำคัญต่อการสนับสนุนด้านอาชีวอนามัย ทั้งการเผยแพร่ความรู้ และการสนับสนุนให้หน่วยรักษาพยาบาลระดับปฐมภูมิมีบทบาทในการส่งเสริมอาชีวอนามัย

5. ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาแรงงาน ทั้งด้านความรู้ ทักษะชีวิต และทักษะการทำงาน สนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ เช่น กศน. มีบทบาทในการพัฒนาแรงงาน โดยบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานอื่นๆ

6. สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มและพัฒนาผู้นำ ไม่ว่าจะเป็กลุ่มที่มีเป้าหมายทางเศรษฐกิจหรือสังคมให้เป็นกลไกระดับชุมชนในการเตรียมความพร้อม การรวมกลุ่มจะทำให้มีการระบุด่วนของแรงงาน และจัดทำฐานข้อมูล

รายการอ้างอิง

- กุศล สุนทรธาดา และกมลชนก ขำสุวรรณ. (2553). ระดับและแนวโน้มความมีพฤติกรรมของผู้สูงอายุไทย. การประชุมวิชาการ
ประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2553. กรุงเทพมหานคร (25-26 พฤศจิกายน): 26-38.
- ขัตติยา กรรณสูต, จีระพร บุรณสิน, อุษณีย์ พรหมมาศ และนิตยา พีรานนท์ (2531). โครงการวิจัยสมบูรณ์แบบเรื่องผู้รับงาน
ไปทำที่บ้าน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ. (2561). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย. สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้จาก
http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1543898692-147_0.pdf
- ธีระ สิ้นเดชารักษ์ และพรทิพย์ เนติภารัตนกุล. (2554). ความพร้อมของแรงงานนอกระบบกับการเป็นสังคมสูงอายุในประเทศไทย
ไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นฤมล นิราทร. (2559). ค่าตอบแทนที่เป็นธรรมสำหรับการรับงานไปทำที่บ้าน: แนวคิดและกรณีศึกษา. กรุงเทพมหานคร:
จรัสสินทวงศ์การพิมพ์
- นฤมล นิราทร. (2561). งานที่มีคุณค่าและพหุผลพลึง: ความเชื่อมโยงของแนวคิด. บทความนำเสนอในวันสถาปนาคณะสังคม-
สงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 64, 24 มกราคม 2561.
- นฤมล นิราทร, ศักดิ์ศรี บริบาลบรรพตเขตต์, ภาวนา พัฒนศรี และศิริพงศ์ สวัสดิ์สันติสุข (2561). การพัฒนาระบบ กลไก และ
มาตรการเพื่อเตรียมความพร้อมของแรงงานนอกระบบที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป และระบบสนับสนุนเพื่อให้เข้าสู่ภาวะสูงวัย
ที่กระปรี้กระเปร่า. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- พลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธุ์, จรรยา บัวสอน, สุนทรี หัตถิ์ แข็งกิ่ง, เตือนนภา ปัญญาวงศ์ และกนกนถ เทพนุภา (2555).
“แรงงานนอกระบบและการคุ้มครองทางสังคม: กรณีผู้ทำการผลิตที่บ้าน” ใน แรงงานกับความไม่เป็นธรรม. นภาพร
อดิวนิชยพงศ์ บรรณาธิการ กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2550). การสำรวจการรับงานมาทำที่บ้าน. สืบค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2558
http://service.nso.go.th/nso/nso_center/project/search_center/23project-th.htm
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). การทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย. สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2560. กรุงเทพมหานคร: สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงาน
สถิติแห่งชาติ.
- Delaney, A. (2004). “Global Trade and Home Work: Closing the Divide,” in Keating, M. (Ed.) Gender,
Development and Trade. Oxfam, 2004, pp. 22-28.
- Hassan, S.M. & Azman, A. (2014). Visible Work, Invisible Workers: A Study of Women Home Based Workers
in Pakistan. International Journal of Social Work and Human Services Practice 2(2) Apr, 2014, pp. 48-
55.
- International Labour Organization (2013). Decent Work Indicators. Geneva: International Labour Organization.
- Jütting, J. & De Laiglesia, J.R. (Eds.) (2009). Is Informal Normal? Towards More and Better Jobs in
Developing Countries. Paris: OECD Publishing.
- World Health Organization. (2002). Active Ageing: A Policy Framework. Retrieved April 4, 2017 from
http://www.who.int/ageing/publications/active_ageing/en/